

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського

Соціально-гуманітарний факультет
Історико-філософське відділення
Кафедра всевітньої історії та методології науки

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
з навчальної дисципліни
«Філософія історії»

Одеса, 2021

УДК 930.1 + 930.2

Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) з навчальної дисципліни «Філософія історії». Одеса: Ун-т Ушинського, 2021. 48 с.

Розробник - доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки
Окорокова Віра Вікторівна

*Друкується згідно з рішенням Вченої Ради
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
від 25 лютого 2021 року (протокол № 7)*

Рецензенти:

Листопад О. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Стовпець О. В. – доктор філософських наук, доцент кафедри кримінального та адміністративного права Одеського національного морського університету.

Зміст

Мета та завдання навчальної дисципліни	4
Структура навчальної дисципліни	6
Мета, зміст та види самостійної роботи студента	8
Зміст та рекомендації до самостійної роботи за темами	11
<i>Змістовий модуль I. Загальне поняття про філософію історію та методологічні підходи</i>	<i>11 – 21</i>
Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю I)	21
<i>Змістовий модуль II. Історіософські погляди від епохи античності до Нового часу</i>	<i>24 – 33</i>
Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю II)	33
<i>Змістовий модуль III. Утопія як взірець ідеалістичних уявлень філософії історії епохи Просвітництва</i>	<i>36 – 39</i>
Питання для самоконтролю знань (до змістового модулю III)	39
<i>Змістовий модуль IV. Історико-філософські та цивілізаційні концепції від початку XIX ст. до сучасності</i>	<i>40 – 46</i>
Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю IV)	46

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни: ознайомлення магістрів з головними тенденціями розвитку історичних ідей з часів перших цивілізацій до сьогодення та формування їх загальнокультурного та історичного світогляду на процес філософського та теоретичного осмислення історичного знання.

Передумови для вивчення дисципліни. Навчальна дисципліна «Філософія історії» вивчається на основі теоретичних знань і практичних умінь, що студенти засвоїли із передбаченого програмою курсу «Методологія та методика наукових досліджень».

Очікувані програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 4. Знати і використовувати психолого-педагогічні і методичні прийоми для викладання історичних дисциплін в середніх навчальних закладах;

ПРН 5. Знати і володіти в достатній мірі основами дидактики, педагогічною культурою, загальними принципами організації навчання та виховання;

ПРН 15. Визнавати історичну своєрідність, культурне та етнонаціональне розмаїття України;

ПРН 16. Виявляти повагу до різноманітних національних спільнот як невід'ємної складової історії України;

ПРН 17. Усвідомлювати єдність вітчизняної, європейської та світової історії, гармонізації історичної пам'яті різних спільнот;

ПРН 19. Дотримуватись етичних принципів ведення дискусій та оприлюднення результатів наукової праці;

ПРН 20. Усвідомлювати необхідність поширення кращого досвіду професійної діяльності, гідної соціальної поведінки, дотримання здорового способу життя.

Очікувані результати навчання дисципліни:

По закінченні вивчення курсу здобувач повинен:

- *знати* теоретичні основи сучасних історіософських концепцій історичного процесу, методологічні засади їх розгляду в середовищі філософської думки, основні етапи генези філософських досліджень історії від античної доби до сьогодення, спрямованої на визначення періодичності явищ суспільного буття, їх місце в історичному розвитку людської цивілізації; термінологічний апарат курсу та програмний фактичний матеріал в його послідовності;

- *вміти* використовувати знання, отримані під час вивчення курсу, для аналізу історіософської думки в історії людської цивілізації; застосовувати вивчені конструктивні компоненти парадигмальних вчень для аналізу соціально-філософських та історичних дослідницьких напрямків сьогодення; самостійно поповнювати свої знання новими надбаннями реалій філософської думки.

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни здобувачі мають опанувати такі *компетентності*:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Здатність до набуття спеціалізованих концептуальних знань на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, зокрема в контексті дослідницької роботи;

ЗК-2. Здатність до критичного осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей;

ЗК-3. Здатність до розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог;

ЗК-5. Здатність до зрозумілого і недвозначного донесення власних висновків, а також знань та пояснень, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються;

ЗК-6. Здатність до використання іноземних мов у професійній діяльності;

ЗК-8. Здатність до прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування;

ЗК-9. Здатність до відповідальності за розвиток професійного знання і практик, оцінку стратегічного розвитку команди;

ЗК-10. Здатність ефективно оволодівати новою інформацією для успішного застосування знань в умовах, тобто мати мобільні знання

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК-2. Інтерпретувати історичні процеси в Україні в контексті загальноісторичного всесвітнього простору.

ФК-10. Визначати основні тенденції історії та сучасного розвитку міжнародних відносин, в тому числі роль України в міжнародній політиці;

ФК-12. Брати участь у дискусії з певної наукової проблеми, у різних формах наукової комунікації;

ФК-16. Розуміти світоглядні, правові, соціальні, економічні, культурно-історичні, духовно-моральні питання, що виходять за межі фахової спеціалізації.

Міждисциплінарні зв'язки: «Методологія та методика наукових досліджень».

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	л.	п.	інд	с.р.	усього	л.	п.	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1.										
Загальне поняття про філософію історію та методологічні підходи										
Філософія історії: загальна характеристика. Співвідношення філософії історії з іншими галузями соціально-гуманітарних знань	8	2	2	2	2	6	2		2	4
Основні напрями розвитку філософії історії	6	2		2	2	4				6
Поняття про філософську антропологію	4	2	2			2				4
Культура та історія з позицій «філософії життя»	8	2	2	2	2	4			2	6
Поняття про минуле та про філософське і наукове мислення в історії	6	2		2	2	6			2	6
Буття та свідомість як предмети філософського осмислення	6	2		2	2	6			2	4
Діалектика та її альтернативи	8	2	2	2	2	8	2	2		4
Епістемологія. Сутність і структура пізнавального процесу	8	2	2	2	2	4	2			4

Людина, суспільство та природа: філософського аналізу основи	6	2		2	2	6			2	4
Разом за змістовим модулем 1	60	18	10	16	16	60	6	2	10	42
Змістовий модуль 2. Історіософські погляди від епохи античності до Нового часу										
Міфологічний світогляд – перший тип осягнення історії. Плюралістичність сучасного розуміння міфологічного осягнення історії	8	2	2	2	2	8			4	4
Антична ідея історії (Платон та Аристотель)	8	2	2	2	2	10	2		4	4
Антична ідея історії (Гесіод, Геродот, Фукідид, Ксенофонт)	8	2	2	2	2	6			2	4
Антична ідея історії (Стародавній Рим)	8	2	2	2	2	8			4	4
Християнська ідея історії	8	2	2	2	2	8			4	6
Історико-філософські погляди доби середньовіччя	8	2	2	2	2	8			4	4
Епоха Відродження. “Спіральна” теорія та її наслідки	8	2	2	2	2	6			2	4
Філософія історії епохи Просвітництва	8	2	2	2	2	10	2	2		4
Разом за змістовим модулем 2	64	16	16	16	16	64	4	2	24	34
Змістовий модуль III. Утопія як взірець ідеалістичних уявлень філософії історії епохи Просвітництва										
Утопія та її місце в соціальному бутті людини. Проблеми виходу утопічного ідеалу за межі трансцендентного. Французька утопія епохи	12	2	2	2	2	12			6	6

Просвітництва та її особливості										
Раціональні підвалини просвітницької утопії. Напрями критики реалій соціального буття. Місце релігійних уявлень в утопії XVIII століття	8	2	2	2		2	12		6	6
Разом за змістовим модулем 3	38	4	4	4	4	4	24		12	12
Змістовий модуль IV. Історико-філософські та цивілізаційні концепції від початку XIX ст. до сучасності										
Некласична філософія історії та цивілізаційні концепції історії XIX - першої половини XX ст.	12	2	2	2	2	2	6		4	2
Проблема історичного часу. К. Ясперс і Ф. Бродель. Історична антропологія і школа "Анналів"	8	2	2	2	2	2	6		4	2
Феноменологія та історія	12	2	2	2	2	2	6		4	2
Філософія історії та синергетика. Постнекласична парадигма сучасного вивчення історії	8	2	2	2	2	2	8		4	4
Постмодерністська філософія історії	10	2	2	2	2	2	6		2	4
Разом за змістовим модулем 4	58	10	10	10	10	10	32		18	14
Всього годин	180	48	40	46	46	46	180	10	4	64

МЕТА, ЗМІСТ ТА ВИДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни. Зміст самостійної роботи студента над конкретною дисципліною визначають навчальна програма дисципліни, методичні матеріалами, завдання та вказівки викладача.

Мета самостійної роботи студентів: набуття додаткових знань, перевірка отриманих знань на практиці, вироблення фахових та дослідницьких вмінь та навичок.

Самостійна робота в рамках освітнього процесу у ЗВО вирішує наступні завдання:

- закріплення і розширення знань, умінь, отриманих студентами під час аудиторних і позааудиторних занять, перетворення їх в стереотипи розумової і фізичної діяльності;
- придбання додаткових знань і навичок з дисциплін навчального плану;
- формування і розвиток знань і навичок, пов'язаних з науково-дослідницькою діяльністю;
- розвиток орієнтації і установки на якісне освоєння освітньої програми;
- розвиток навичок самоорганізації;
- формування самостійності мислення, здатності до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації;
- вироблення навичок ефективної самостійної професійної теоретичної, практичної і навчально-дослідницької діяльності.

Види завдань для самостійної роботи студентів залежать від особливостей курсу або спецкурсу. Це можуть бути:

- реферування наукової літератури;
- пошук наукової літератури за певною темою та її опрацювання;
- розв'язування ситуативних задач, визначених проблем;
- написання есе, рефератів;
- виконання певної практичної роботи, контрольних завдань;
- аналіз та/або створення ситуаційних вправ;
- опрацювання певного матеріалу за навчальною літературою та створення структурної (візуальної) схеми прочитаного матеріалу тощо.

В рамках даної навчальної дисципліни використовується така форма позакласної самостійної роботи студента як підготовка реферату.

Реферат (від лат. Refere - доповідати, повідомляти) - продукт самостійного творчого осмислення і перетворення тексту першоджерела з метою отримання нових відомостей і істотних даних.

Види рефератів:

- реферат-конспект, що містить фактичну інформацію в узагальненому вигляді, ілюстративний матеріал, різні відомості про методи дослідження, результати дослідження та можливості їх застосування;

- реферат-резюме, що містить тільки основні положення даної теми;
- реферат-огляд, що складається на основі кількох джерел, в якому зіставляються різні точки зору з даного питання;
- реферат-доповідь, що містить об'єктивну оцінку проблеми;
- реферат - фрагмент першоджерела, що складається в тих випадках, коли в документі-першоджерелі можна виділити частину, розділ або фрагмент, що відображають інформаційну сутність документа або відповідні задачі реферування;
- оглядовий реферат, що складається на деякий безліч документів-першоджерел і є зведеної характеристикою певного змісту документів.

Виконання завдання:

- 1) вибрати тему, якщо вона не визначена викладачем;
- 2) визначити джерела, з якими доведеться працювати;
- 3) вивчити, систематизувати і обробити обраний матеріал з джерел;
- 4) скласти план;
- 5) написати реферат:
 - обґрунтувати актуальність обраної теми;
 - вказати вихідні дані реферованих тексту (назва, де опубліковано, в якому році), відомості про автора (П.І.Б., спеціальність, науковий ступінь, вчене звання);
 - сформулювати проблематику обраної теми;
 - привести основні тези реферованих тексту і їх аргументацію;
 - зробити загальний висновок з проблеми, заявленої в рефераті.

Плановані результати самостійної роботи:

- здатність студентів до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановці мети і вибору шляхів її досягнення;
- здатність логічно правильно, аргументовано і ясно будувати усну і письмову мову.

Тест являє собою стандартизований метод визначення рівня і структури підготовленості студентів. Форма, тип і вид тестових завдань впливають на їх структуру, принципи формування змісту, визначення рівня освітньо-професійної підготовки студентів.

Значення тестів як інструменту оцінювання ефективності навчально-пізнавальної діяльності студента у порівнянні з іншими формами контролю полягає в тому, що, по-перше, тести значно якісніший і об'єктивніший спосіб оцінювання і, по-друге, показники тестів орієнтовані на вимірювання

ступеня, визначення рівня засвоєння ключових понять, тем і розділів навчальної програми, умінь і навичок, а не на констатацію наявності у студента певної сукупності формально засвоєних знань.

Серед головних переваг використання тестового контролю знань студентів з «Філософії історії» можна виділити:

- врахування індивідуальних особливостей студентів;
- можливість детальної перевірки рівня засвоєння кожного змістового модуля дисципліни;
- здійснення оперативної діагностики і зворотного зв'язку з кожним учнем;
- економія навчального часу при здійсненні поточного контролю знань та об'єктивність оцінювання результатів навчання;
- великий вибір форм і засобів контролю.

Відтак, завдання до самостійної роботи є необхідною частиною навчально-методичного комплексу навчальної дисципліни. Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюється згідно з вимогами і критеріями, описаними у навчально-методичному комплексі дисципліни.

ЗМІСТ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗА ТЕМАМИ

Змістовий модуль 1.

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ПРО ФІЛОСОФІЮ ІСТОРІЮ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

ТЕМА 1. Філософія історії: загальна характеристика. Співвідношення філософії історії з іншими галузями соціально-гуманітарних знань

Філософія історії як підсистема філософських знань. Філософія історії та історія філософії. Філософія історії та загальна філософія. Філософія історії та соціологія. Філософія історії та натурфілософія. Філософія історії і філософія політики. Філософія історії і філософія права. Філософія історії та філософія права, моралі, релігії, історичної і соціальної психології й ідеології. Місце філософії історії в системі духовної культури і суспільства.

Основні поняття і категорії: філософія, філософія історії, культура, духовна культура, світогляд, світосприйняття, філософська рефлексія, наука.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Співвідношення філософії та філософії історії.

- Місце філософії історії в системі сучасних філософських знань.
- Взаємозв'язки філософії історії з іншими галузями філософського пізнання.

Література:

1. Бойченко І.В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Знання, 2001
3. Філософія: навч. посіб. Київ: Вікар, 2010. 536 с.
4. Філософія: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2008. 435 с.
5. Філософія: підручник. Київ: ЦУЛ, 2010. 385 с.
6. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 2. Основні напрями розвитку філософії історії

Ідеалістичне та матеріалістичне тлумачення історії. Натуралістичний та соціологічний напрями філософії історії. Сцієнтичний та антисцієнтичний напрями філософії історії. Прогресистська та регресистська філософія історії. Антитеїстична, атеїстична, вільнодумна та теологічна філософія історії. Людиноцентрична, суспільноцентрична та космоцентрична філософія історії.

Основні поняття і категорії: ідеалізм, матеріалізм, історичний монізм, історичний дуалізм, історичний плюралізм, сцієнтизм, антисцієнтизм, прогрес, регрес, атеїзм, теологія, теологія історії, людиноцентризм, космоцентризм, космологія.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Класична і некласична раціональність.
- Поняття істини у філософії історії.
- Проблема визначення меж науки (проблема демаркації).
- Гра як спосіб пізнання.
- Природничонаукові і космологічні уявлення
- Прогнозування та проектування.
- Проблема фаталізму в філософії історії.

Література:

1. Бойченко І.В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
2. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. Санкт-Петербург: Кристалл, 2002. 639 с.
3. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ: «ПАРАПАН», 2003. 240 с.
4. Мосионжник Л.А. Антропология цивилизаций. Курс лекций. Кишинев: Высшая антропологическая школа, 2000. 508 с.
5. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 3. Поняття про філософську антропологію

Ф. Ніцше та В. Дільтей – засновники «філософії життя». Ф. Ніцше про шкідливість історії. «Філософія життя» як основа моделі і структури мислення. Історія як «ціннісний» досвід. Пріоритетність «ціннісного» підходу до вивчення історичного мислення. Мозок як об'єкт філософської антропології та філософського дослідження. Інформаційно-психологічні блоки мозока як галузі філософсько-антропологічної компетенції. Поняття про підсвідомість та інстинкти. Психологічна антропологія й етологія.

Основні поняття і категорії: «філософія життя», філософська антропологія, свідомість, підсвідомість, онтологія, буття, суб'єктивізм, архетип, раціоналізм.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- «Антропологічний принцип» в європейській філософії.
- "Смерть Бога" як правозвестіє кризи європеїзму.
- Генеологія моралі, нігілізм, переоцінка цінностей.
- «Динамічний пантеїзм» М. Шелера.
- Антропологія М. Мерло-Понті: вирішення проблеми інтерсуб'єктивності через «сприйняття людиною світу, « контакту зі світом »».
- Людина і історія: специфіка гуманітарних наук.

Література:

1. Адлер, А. Понять природу человека. Санкт-Петербург: Академический проект, 2000. 256 с.
2. Берн Э. Люди, которые играют в игры. Москва: Эксмо, 2003. 576 с.

3. Блуммер Г. Коллективное поведение. Психология масс. Хрестоматия. Самара: Изд. дом «БАХРАХ-М», 2001. С. 535-588.
4. Бойченко І.В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
5. Залевский А. В. Философия человека: проблема физического совершенства. Саратов: Науч. кн., 2009. 157 с.
6. Камю А. Бунтующий человек. Москва: Наука, 1990. 286 с.
7. Кессиди Феохарий Х. Идеи и люди: историко-философские и социально-политические этюды. Москва: ИФ РАН, 2003. 229 с.
8. Лебедев С. А. Философская антропология. Человек многомерный: учебное пособие. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 351 с.
9. Леви-Стросс К. Мифологии. В 4-х тт. Том 2. От меда к пеплу. Москва: Университетская книга, 2000. 442 с.
10. Леви-Стросс К. Мифологии: человек голый. Москва: «Флюид», 2007. 784 с.
11. Марков Б. В. Люди и знаки: антропология межличностной коммуникации. Санкт-Петербург: Наука, 2011. 667 с.
12. Юнг К. Г. Психология и алхимия. Москва: АСТ, 2008. 603 с.
13. Юнг К. Г. Символы трансформации. Москва: АСТ, 2008. 731 с.
14. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 4. Культура та історія з позицій «філософії життя»

Культура з позицій онтологічної філософії історії та філософії життя. Культура з позицій мозкових інформаційних структур. Поняття про культурологію, її взаємозв'язки з психологічною антропологією та етологією. Предмет культурології та культурної антропології. Поняття про культурну антропологію. Основні шляхи становлення культурно-антропологічної парадигми.

Основні поняття і категорії: культура, філософія культури, буття, онтологічний мимезис, семіотика, феноменологія, антропологізація семіотики, наратив.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Дослідницькі підходи до визначення сутності філософії культури.
- Функції філософії культури.
- Ренесансна ідея «humanitas» як нове тлумачення людини та культури.

- Екзегетика як вчення про розуміння священного тексту.
- Концепції філософії культури Р. Декарта, Б. Спінози, Д. Локка.
- Концепції культурно-історичного процесу в філософії І. Гердера, Д. Віко, Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є.
- Проблема культури в філософії екзистенціалізму
- Теорія культури в філософії життя Г. Зіммеля і О. Шпенглера.

Література:

1. Анкерсмит Ф.Р. Возвышенный исторический опыт. Москва: Издательство "Европа", 2007.
2. Арон Р. Избранное: Введение в философию истории. Москва: 2000.
3. Бойченко І.В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
4. Гатальська С.М. Філософія культури. Київ, 2005.
5. Гуссерль Э. Кризис наук как выражение радикального жизненного кризиса европейского человечества. *Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию.* Санкт-Петербург, 2004. С.17-37.
6. Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия. *Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис европейского человечества и философия. Философия как строгая наука.* Москва: 2000. С.625-667.
7. Дильтей В. Введение в науки о духе. Опыт полагания основ для изучения общества и истории. *Дильтей В. Собр. соч. в 6 тт.* Т.1. Москва, 2000. С.272-728.
8. Дильтей В. Построение исторического мира в науках о духе. *Дильтей В. Собр. соч. в 6 тт.* Т.3. М., 2000. Москва: 2004. 419 с.
9. Кассирер Э. Философия символических форм. Т.3. Феноменология познания. Санкт-Петербург: Университетская книга, 2002.
10. Межуев В.М. Идея культуры. Очерки по философии культуры. Москва: Прогресс-Традиция, 2006.
11. От философии жизни к философии культуры: Сборник статей. Санкт-Петербург: 2001.
12. Плеснер Х. Ступени органического и человек: Введение в философскую антропологию. Москва: РОССПЭН, 2004.
13. Философия культуры: Становление и развитие. Санкт-Петербург: 2001.
14. Хайдеггер М. Творение и истина. *Исток художественного творения.* М.: Академический проект, 2008. С.133-173.

ТЕМА 5. Поняття про минуле та про філософське і наукове мислення в історії

Основні риси наукового історико-філософського мислення. Рефлексія та саморефлексія історика-дослідника. Дві полярні філософські пізнавальні настанови: думка про думку або думка усередині думки. Що таке наука? Історія - наука чи мистецтво. Минуле як об'єкт історико-філософського мислення. Наука, наукове мислення та його ментально-культурна обумовленість. Гуманітарне та природнонаукове мислення. Минуле з наукової точки зору, можливості його вірогідного відтворення.

Основні поняття і категорії: рефлексія, саморефлексія, сцієнтизм, наука, парадигма, наукові методи, методологія, науковий принцип, верифікація, демаркація науки, істина, епістемологія, емпіризм, метафізика, соціальна система, науково-технічний прогрес.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Метод екстраполяції і проблеми, пов'язані з його застосуванням.
- Індукція і дедукція як види наукового пізнання.
- Логіка наукового відкриття і логіка підтвердження.
- Контури сучасної наукової картини світу.
- Філософія науки і історія науки.
- Кумулятивістська модель історії науки.
- Історія науки і наукові революції.
- Значення епістемології для наукового пізнання.
- К. Поппер про конвенційної природі норм і правил у науці.
- А. Пуанкаре про природу конвенцій в природознавстві.
- Релятивізм і його основні форми.
- Наукова теорія: поняття, структура, види

Література:

1. Бойченко І. В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
2. Зуев В. В. Проблема реальности в философии и науке: Учеб. пособие. Новосибирск: Новосиб. гос. ун-т, 2010.
3. Светлов, В. А. Философия и методология науки: Учеб. пособие. Ч. 1 Красноярск: Сибирский федеральный ун-т, 2011.

4. Философия и история науки: Учебник. М.: НИЦ ИНФРА-М. 2014
5. Эволюционные процессы и философия общности положения. М.: МЦНМО. 2007
6. Этика науки. М.: ИФРАН. 2007
7. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 6. Буття та свідомість як предмети філософського осмислення

Філософський зміст категорій „буття” та „матерія”. Єдність матерії, руху, простору і часу. Проблема свідомості у філософії. Генезис свідомості як розвиток форм відображення. Суспільно-практичний та культурно-історичний характер свідомості. Проблема співвідношення свідомості та самосвідомості в історії філософії та психології. Свідоме і несвідоме в людині. Філософія свідомості та різноманіття концепцій несвідомого в психології.

Основні поняття і категорії: буття, свідомість, світорозуміння, епістемологія, онтологія, суб'єктивізм, об'єктивізм, пізнання, рух, простір, час, матерія, діалектика, раціоналізм.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Філософський зміст і структура категорій буття та місце в ній людини.
- Буття матеріального і духовного.
- Сутність матерії.
- Проблема єдності світу.
- Рух, простір і час як характеристики буття.
- Діалектика як загальна концепція розвитку та її альтернативи.
- Об'єктивне творче відображення.
- Проблема співвідношення суб'єкта та об'єкта пізнання.
- Чуттєвий рівень пізнання, його форми та особливості.
- Раціональний рівень пізнання та його форми.
- Єдність чуттєвого та раціонального рівнів пізнання.

Література:

1. Гринів О. І. Філософія: Курс лекцій. Львів: Тріада плюс, 2016. 364 с.
2. Микешина Л.А. Философия познания. Полевические главы. М., 2002.

3. Найдыш В.М. Концепции современного естествознания. М., 2000.
4. Поцюрко М. Філософія : навч.-метод. посіб. Львів : Сполом, 2014. 276 с.
5. Рассел Б. Человеческое познание: его сферы и границы. М., 2000.
6. Философия: учение о бытии, познании и ценностях человеческого существования: учебник для вузов. Москва: ИНФРАН, 2001. 517 с.
7. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 7. Діалектика та її альтернативи

Діалектика як філософський метод. Альтернативи діалектики. Основний зміст законів діалектики: а) закон єдності та боротьби протилежностей; б) закон взаємного переходу кількісних і якісних змін; в) закон заперечення заперечення. Категорії діалектики та їх взаємозв'язок.

Основні поняття і категорії: діалектика, закон, принцип, антагонізм, категорії діалектики, форма, зміст, можливість, дійсність, необхідність, випадковість, причина, наслідок.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Діалектико-матеріалістичне поняття матерії.
- Сучасна наука про будову матерії.
- Поняття руху. Основні форми руху матерії.
- Простір і час.
- Діалектика в античній гносеології.
- Діалектика в сучасній науці.

Література:

1. Адорно Т. В. Негативная диалектика. Москва: НМ, 2003. 372 с.
2. Бойченко І. В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Наука логики, т. 1–3. Москва: Наука, 1970–1972.
4. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук, т. 1–3. Москва: Наука, 1974–1977.
5. Джохадзе Д. В., Джохадзе Н. И. История диалектики: Эпоха античности. М: Наука, 2005. 326 с.

6. Жилин В. И. Законы диалектики: иллюзия истины. Москва: Русайнс, 2016. 264 с.

7. Зиновьев А. А. Восхождение от абстрактного к конкретному (на материале Капитала К. Маркса). Москва: Наука, 2002. 312 с.

8. Чан Шэнь. Диалектика Гегеля и китайская традиция диалектического мышления. *Судьбы гегельянства: философия, религия и политика прощаются с модерном*. М: Наука, 2000. С.335-347.

ТЕМА 8. Епістемологія. Сутність і структура пізнавального процесу

Пізнання як специфічна форма ставлення людини до світу. Співвідношення гносеології та епістемології. Проблема пізнання в історії філософії: поняття про рівні пізнання в античній філософії (“анамнезіс” Платона, теорія пізнання Арістотеля); середньовічні уявлення про рівні та форми пізнання (питання про універсалії); проблема методу пізнання у філософії Нового часу (раціоналізм та емпіризм). Суб’єкт і об’єкт пізнання. Види пізнання: життєво-досвідне, мистецьке, наукове, релігійно-містичне, екстрасенсивне. Рівні та форми пізнання, їх взаємозв’язок.

Основні поняття і категорії: пізнання, наукова картина світу, раціоналізм, універсалії, емпіризм, оптимізм, агностицизм, скептицизм.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Біологічне апріорі К. Лоренца.
- Прогрес науки як природний відбір теорій і концепція третього світу об’єктивного знання (К. Поппер).
- Адапціоністська і конструктивістська тенденції в рамках еволюційної епістемології.
- Радикальний конструктивізм в епістемології. Аутопоезис.
- Соціальна епістемологія і її різновиди.
- Чуттєвий рівень пізнання та його форми (відчуття, сприйняття, уявлення).
- Раціональний рівень пізнання та його форми (поняття, судження, умовиводи).
- Синтезувальний рівень пізнання та його форми (експеримент, досвід,

практика).

- Поняття істини. Критерії істинності знань.

Література:

1. Авенариус Р. Критика чистого опыта (в популярном изложении А. Луначарского). Москва: Наука, 2008. 296 с.
2. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Санкт-Петербург, 2004. 364 с.
3. Карнап Р., Ганн Г., Нейрат О. Научное миропонимание – Венский кружок. “*Erkenntnis*”: *Избранное*. Москва: Наука, 2006. С. 57-74.
4. Куайн У. Две догмы эмпиризма. *Куайн У. Слово и объект*. М: Наука, 2000. С. 342-367.
5. Мах Э. Анализ ощущений и отношение физического к психическому. М: Наука, 2005. 298 с.
6. Милль Д.С. Система логики силлогистической и индуктивной. Москва: Слово, 2011. 302 с.
7. Пирс Ч. Начала прагматизма. Москва: Слово, 2000. 389 с.
8. Сокулер З.А. Специфика гуманитарных наук. *Философия науки*. М: Наука, 2007. Часть 1. С. 287-316.
9. Фейерабен П. Как защитить общество от науки / Вст. статья: Кузнецова Н.И. Неопознанный Фейерабенд. *Эпистемология и философия науки*. 2005. № 1. С. 210-228
10. Энциклопедия эпистемологии и философии науки. Москва: Наука, 2009. 549 с.

**ТЕМА 9. Людина, суспільство та природа:
основи філософського аналізу**

Буття людини як фундаментальна проблема філософії. Людина як предмет філософського осмислення. Проблема визначення сутності людини в історико-філософській думці. Антропоцентризм, теоцентризм, космоцентризм як спроба окреслити відношення людина-світ. Співвідношення понять існування, буття та життя людини. Філософські, теологічні та наукові теорії походження людини: еволюційні, креаціоністські, інопланетна версія, антропний принцип, гіпотеза тупикової гілки еволюції.

Основні поняття і категорії: філософська антропологія, антропоцентризм, теоцентризм, космоцентризм, еволюціонізм, антропний принцип.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Єдність біологічного, соціального та духовного.
- Індивід, особа, особистість, індивідуальність.
- Вихідні ознаки, структура та функції свідомості.
- Предметність та ідеальність свідомості.
- Сучасні концепції походження свідомості.
- Свідомість та самосвідомість.
- Свідомість людини і мова як предмет філософського аналізу.
- Проблема життя та смерті, безсмертя та сенсу існування людини в аспекті життєвого самоутвердження.

Література:

1. Берн Э. Люди, которые играют в игры. Москва: Эксмо, 2003. 576 с.
2. Бойченко І.В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
3. Залевский А. В. Философия человека: проблема физического совершенства. Саратов: Науч. кн., 2009. 157 с.
4. Кессиди Феохарий Х. Идеи и люди: историко-философские и социально-политические этюды. Москва: ИФ РАН, 2003. 229 с.
5. Лебедев С. А. Философская антропология. Человек многомерный: учебное пособие. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 351 с.
6. Марков Б. В. Люди и знаки: антропология межличностной коммуникации. Санкт-Петербург: Наука, 2011. 667 с
7. Мах Э. Анализ ощущений и отношение физического к психическому. М: Наука, 2005. 298 с.
8. Юнг К. Г. Психология и алхимия. Москва: АСТ, 2008. 603 с.
9. Юнг К. Г. Символы трансформации. Москва: АСТ, 2008. 731 с.
10. Яшук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю І):

1. Філософське вчення про співвідношення необхідного і випадкового, про причинно-наслідкового визначеності подій - це ...
 - а) індетермінізм
 - б) імовірнісний детермінізм
 - в) детермінізм

г) жорсткий детермінізм

2. Філософське вчення, що заперечує наявність жорстких зв'язків між причиною і наслідком - це ...

- а) жорсткий детермінізм
- б) імовірнісний детермінізм
- в) детермінізм
- г) індетермінізм

3. В основі теорій суспільного договору лежить визначення суспільства як

- а) механізму
- б) організму
- в) процесу
- г) комунікації

4. Співвідношення природи і культури виражається через опозицію

- а) прекрасного і потворного;
- б) природного і штучного;
- в) статистичного і динамічного;
- г) простого і складного.

5. Установіть відповідність між проблематикою і розділом

1. Онтологія	а) вчення про людину
2. Гносеологія	б) вчення про буття
3. Філософська антропологія	в) вчення про пізнання
4. Соціальна філософія	г) вчення про суспільство

6. Час це:

- а) невідворотність майбутнього
- б) вектор світового руху
- в) форма буття, що виражає послідовність і тривалість існування її параметрів

7. Чи впливає інформаційна модель світу на формування світогляду сучасної людини:

- а) Будь-який процес обробки інформації в соціокультурній системі

опосередкований системою категорій або понять, які є інформаційною моделлю світу.

б) Формування світогляду - процес, який не опосередкований ніякими зовнішніми структурами.

8. До особливостей формування світогляду сучасної людини можна віднести:

а) Стрімке розширення можливостей взаємодії людини і світу в цифровому просторі.

б) Самодостатність людини і навколишнього його світу. Організацію нових ступенів свободи людини в розростається нелінійному Інтернетпространстве.

в) Особистісну відповідальність за глобальні світові проблеми.

9. Хронологічний порядок появи історичних типів світогляду:

а) Філософія. б) Міфологія. в) Релігія.

10. Рівню світогляду - світосприйняттям - притаманні риси:

а) Створення цілісної картини світу, позначення взаємозв'язку процесів і явищ, фіксація їх тотожності і відмінності.

б) Фіксація лише окремих, зовнішніх проявів буття, світу явищ, а не сутностей.

в) Інтелектуальний аспект світогляду, здатний розкрити закономірності і сутність явищ і процесів, пов'язане з абстрактним мисленням і теоретичним пізнанням.

11. Повсякденному знанню притаманні риси:

а) Сприяє орієнтації в навколишньому світі.

б) Має теоретико-систематичну форму.

в) Пов'язано з життєвим досвідом окремого індивіда.

12. Науковому знанню властиві риси:

а) Висловлено емпіричним і теоретичним рівнями відображення дійсності.

б) Має особистісний характер.

в) Спирається на складну систему індивідуального досвіду дослідника.

г) Передається безпосередньо від вчителя до учня за допомогою

особистого прикладу.

13. Світогляд - це:

- а) Система поглядів на об'єктивний світ і місце людини в ньому.
- б) Воля, переконання, ідеали людей.
- в) Вища мета, яка визначає прагнення і поведінку окремої людини, групи людей.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

ІСТОРИОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ВІД ЕПОХИ АНТИЧНОСТІ ДО НОВОГО ЧАСУ

ТЕМА 10. Міфологічний світогляд – перший тип осягнення історії. Плюралістичність сучасного розуміння міфологічного осягнення історії

Міфологія як світоглядне осягнення первісної історичної епохи. Міфи — історично перша форма світовідчуття епохи. Конкретно-історична специфіка узагальнення у міфології. Історичний зміст світу міфології. Перевертництво як форма фіксації виокремлення історичного світу з природного. Історична обумовленість поліфункціональності персонажів міфології та її дифузності. Колективістський характер міфологічного осмислення історії. Міфологічні антропоморфізм і соціоморфізм як форми становлення і вияву філософсько-історичних ідей. Синкретичний характер міфологічного бачення історії.

Основні поняття і категорії: міф, міфологія, антропоморфізм, соціоморфізм, синкретизм.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Типи історичної свідомості.
- Співвідношення міфологічного, релігійного та філософського осягнення історії.
- Релігійне осягнення історичної реальності.
- Відмінності між міфологічним та філософським історичними світоглядами.
- Історико-філософський вимір філософії.

Література:

1. Бойченко І. В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
2. Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2001. 452 с.

3. Рузавин Г. И. Основы философии истории. Москва: Наука, 2001. 398 с.
4. Філософія. Підручник. Київ: Знання, 2000. 389 с.
5. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
6. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 11. Антична ідея історії (Платон та Аристотель)

Антична історія як перетворення думки в знання. «Ідеальна держава» Платона. Уявлення про час та рушійні сили історії. Поняття про ентелехію Аристотеля. Поняття про потос, гібрис та арете.

Основні поняття і категорії: натурфілософія, космос, хаос, логос, „апейрон”, атом, ейдос, софістика, майєвтика, логіка, еллінізм, еklektизм, неоплатонізм.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Напрями філософії, сформовані в давньоіндійській та давньокитайській філософії.
- Досягнення ранньогрецької натурфілософії.
- Космологія Сократа, Платона та Аристотеля.
- Соціально-політичні погляди Платона.
- Соціально-політичні погляди Аристотеля.
- Напрями філософії еллінізму.
- Натурфілософія в ранньогрецькій філософії (на прикладі розгляду творчості Фалеса, Піфагора, Геракліта, Демокріта, Парменіда, Зенона на вибір).

Література:

1. Асмус В. Ф. Античная философия. Москва : Высшая школа, 2003. 400 с.
2. Гайденко П. П. История греческой философии в ее связи с наукой : учеб. пособ. для вузов. Москва: ПЕР СЭ; Санкт-Петербург: Университетская книга, 2000. 318 с.
3. Гайденко П. П. Научная рациональность и философский разум. Москва: Прогресс – Традиция, 2003. 527 с.
4. Ільїн В. В. Філософія: підручник : у 2-х ч. Київ : Альтерпрес, 2002. Ч. I. Історія розвитку філософської думки, 2002. 464 с

5. История философии: Запад – Россия – Восток : учебник для вузов : в 4-х кн. Москва: Греко-лат. каб. Ю. А. Шичалина, 2000. 446 с.
6. Лосев А. Ф. Платон – Аристотель. Москва: Молодая гвардия, 2000. 392 с.
7. Мамардашвили М. К. Лекции по античной философии. Москва: Аграф, 2002. 309 с.
8. Мень А. Дионис, Логос, Судьба: в VI т. Т. IV. Москва: Типография Центра "Путь, Истина и Жизнь", 2002. 396 с.
9. Мень А. У врат молчания : в VI т. Т. III. Москва: Типография Центра "Путь, Истина и Жизнь", 2002. 332 с.
10. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней: в 4-х т. Т. 3. Новое время. Санкт-Петербург: Петрополис, 1996. 714 с.
11. Соколов В. В. От философии античности к философии нового времени: субъект-объектная парадигма. Москва: Едиториал УРСС, 2000. 335 с.
12. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

ТЕМА 12. Антична ідея історії (Гесіод, Геродот, Фукидид, Ксенофонт)

Історико-філософські ідеї Гомера. Вчення про п'ять віків у «Теогонії» Гесіода. Філософія історії Гекатея Мілетського. Логографи. Геродот, Фукидид, Ксенофонт.

Основні поняття і категорії: теогонія, регрес, прогрес, діалектика, космологія, логографія.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Фукидид як засновник науково-критичного методу в європейській історичній науці.
- Історіософія в працях Гомера.
- Концепція регресу та прогресу в працях Гесіода.
- Порівняльний аналіз історіософських поглядів Геродота та Фукидіда.
- «Анабасис» Ксенофонта.

Література:

1. Асмус В. Ф. Античная философия. Москва: Высшая школа, 2003. 400 с.
2. Гесиод. Полное собрание текстов. Поэмы, фрагменты. Москва: Лабиринт, 2001. 256 с.

3. Гринцер Н. П. Геродот как литературный критик. Шаги / Steps. 2016. Т. 2. № 2-3. С. 95-118.
4. Ільїн В. В. Філософія: підручник : у 2-х ч. Київ : Альтерпрес, 2002. Ч. I. Історія розвитку філософської думки, 2002. 464 с
5. Кессиди Ф. Х. Философия истории Фукидида. Санкт-Петербург: Алетейя. 2008. 263 с.
6. Лакедемонская полития. Зайков А. Общество древней Спарты. Екатеринбург: Изд. Уральского ун-та, 2013. С. 178-194.
7. Лосев А. Ф. Гомер. Москва: Мол. гв., 2006. 400 с.
8. Мамардашвили М. К. Лекции по античной философии. Москва: Аграф, 2002. 309 с.
9. Мень А. У врат молчания : в VI т. Т. III. Москва: Типография Центра "Путь, Истина и Жизнь", 2002. 332 с.
10. Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Гомер. *Антична література*. Київ: Либідь, 2001. С. 44-97.
11. Соколов В. В. От философии античности к философии нового времени: субъект-объектная парадигма. Москва: Едиториал УРСС, 2000. 335 с.
12. Суриков И. Е. Геродот. Москва: Молодая гвардия, 2009. 408 с.
13. Таруашвили Л. И. Гомер в зеркале новоевропейских переводов: Пластико-тектонический аспект. Москва: Памятники исторической мысли, 2013. – 176 с.
14. Чельшев П. В., Котенева А. В. Очерки по истории мировой культуры: боги и герои античной мифологии. Москва: МГГУ, 2013. 351 с.

ТЕМА 13. Антична ідея історії (Стародавній Рим)

Полібій і його перша «Всесвітня історія». Цезар, Тацит, Лукіан, Лукрецій Кар та його вчення про три віки історії людства. Гуманістичність та оптимістичне уявлення про сутність людини. Метафізичність як основа субстанціональності. Історія як циклічний процес.

Основні поняття і категорії: аннали, «всесвітня історія», римський міф, епікуреїзм, стоїцизм, матеріалізм, скептицизм, еkleктицизм.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Римський еkleктицизм.
- "Стоїчний" еkleктицизм у викладі Цицерона.
- Епікурейські риси історіософії Лукреція Кара.

- Римський стоїцизм.
- Римський скептицизм.

Література:

1. Асмус В. Ф. Античная философия. Москва: Высшая школа, 2003. 400 с.
2. Коплстон Ф. Історія філософії. Стародавня Греція і Стародавній Рим. Т. I. Москва: ЗАО Центрполіграф. 2003. 321 с.
3. Коплстон Ф. Історія філософії. Стародавня Греція і Стародавній Рим. Т. II. Москва: ЗАО Центрполіграф. 2003. 356 с.
4. Соколов В. В. От философии античности к философии нового времени: субъект-объектная парадигма. Москва: Едиториал УРСС, 2000. 335 с.
5. Чельшев П. В., Котенева А. В. Очерки по истории мировой культуры: боги и герои античной мифологии. Москва: МГГУ, 2013. 351 с.
6. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
7. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

Тема 14. Християнська ідея історії

Лінійна концепція історії. Августин Блажений і патрістика. «Про град Божій». Поняття про сліпоту людських діянь. Бажання, первородний гріх і благодать як рушійні сили історії. Бог як чиста діяльність. Всесвітня історія як усесвітній суд. Універсальність, провіденціальність і періодичність історії. Періоди по царюванням Бога-батька, Бога-сина і Бога-святого духу. Періодизація по 4-х імперіях. Апокаліптика й есхатологія. Трансцендентність і іманентність.

Основні поняття і категорії: провіденціалізм, есхатологія, лінійна модель історичного процесу, теологія історії, стрічка часу.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Старозавітно-християнське бачення культурно-історичного процесу.
- Лінійна концепція часу.
- Есхатологія та провіденціалізм в середньовічній теології історії.
- Простір та час у розумінні середньовічної людини.
- Світосприйняття середньовічної людини.

Література:

1. Августин А. Исповедь. Москва: «Ренессанс», 1991. 488 с.
2. Августин. О Троице. Краснодар: Глагол, 2004. 416 с.
3. Августин: pro et contra. Санкт-Петербург: Издательство: РХГА, 2002. 976 с.
4. Блаженный Августин. Против академиков. Москва: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1999. 192 с.
5. Византийская философия. Новая философская энциклопедия: в 4 томах. Москва: Мысль, 2010. 2816 с.
6. Гене Б. История и историческая культура Средневекового Запада. Москва: Языки славянской культуры, 2002. 496 с.
7. Зверева В. В. «Новое солнце на западе»: Беда Достопочтенный и его время. Санкт-Петербург: Алетейя, 2008. 248 с.
8. Исидор Севильский. Этимологии, или Начала: В 20 книгах. Кн. 1-3. Семь свободных искусств. Санкт-Петербург: Евразия, 2006. 352 с.
9. Историописание и историческая мысль западноевропейского средневековья: Практикум-хрестоматия в 3 кн. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2011. Кн. 1.: IV-IX века. 334 с.
10. Историописание и историческая мысль западноевропейского средневековья: Практикум-хрестоматия в 3 кн. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2011. Кн. 2.: X-XIV века. 288 с.
11. Историописание и историческая мысль западноевропейского средневековья: Практикум-хрестоматия в 3 кн. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2011. Кн. 3.: XV-XVI века. 376 с.
12. Лурье В. М. История византийской философии. Санкт-Петербург: Аxioma, 2006. 553 с.
13. Сидоров А. И. Сочинения античных, раннехристианских и «варварских» историков в культурном пространстве Каролингской эпохи. *Средние века*. 2008. Вып. 69 (3). С. 46—80.
14. Словарь средневековой культуры. Москва: РОССПЭН, 2003. 632 с.
15. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
16. Штёкль А. История средневековой философии. Санкт-Петербург: Алетейя, 1996. 320 с.
17. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 15. Історико-філософські погляди доби середньовіччя

Історичні погляди істориків ранньої Візантії: Амміан Марцеллін, Прокопій Кесарійський, Агафій Мірїнейський, Феофілакт Сімокатта і Псевдо-Маврікій про боротьбу римсько-візантійського та варварського світів. Перші історики варварського світу: «Гетіка» Йордана та «Історія франків» Григорія Турського, «Діяння саксів» Відукінда Корвейського. «Повість временних літ», «Слово про закон і благодать» тощо. Трактатування історичного процесу Феодосієм Печерським, Петром Коместором, Гіаром де Муленом, Ганною Комніною та Фомою Аквінським.

Основні поняття і категорії: провіденціалізм, есхатологія, лінійна модель історичного процесу, теологія історії, стрічка часу, екзегетика.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Питання періодизації візантійського богослов'я.
- Просвітництво в ранньовізантійського державі.
- Християнізована східний еллінізм як основа візантійської культури.
- Християнство і язичництво в візантійському освіті IV-VI ст.
- Духовне просвітництво і богословська наука і освіта в період розквіту (IX-XV ст.).
- Опіка імператорів народної освіти у Візантії.
- Осмислення історичної реальності у варварських «Правдах».

Література:

1. Византийская философия. Новая философская энциклопедия: в 4 томах. Москва: Мысль, 2010. 2816 с.
2. Гене Б. История и историческая культура Средневекового Запада. Москва: Языки славянской культуры, 2002. 496 с.
3. Гусев. Д.А. История философии. Москва: Эксмо, 2004. 448 с.
4. Курбатов Г. Л. Ранневизантийские портреты: К истории общественно-политической мысли. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1991. 272 с.
5. Мареев С. Н., Мареева Е. В. История философии. Москва: Академический проект, 2004. 880 с.
6. Прокопий Кесарийский. Война с персами. Война с вандалами. Тайная история. СПб.: Алетейя, 1998. 456 с.

7. Сидоров А. И. Сочинения античных, раннехристианских и «варварских» историков в культурном пространстве Каролингской эпохи. *Средние века*. 2008. Вып. 69 (3). С. 46-80.

8. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 16. Епоха Відродження. “Спіральна” теорія та її наслідки

Історія людських пристрастей (Ж. Боден, Ф. Бекон). Схоластика і гуманізм: спадкоємність і незбіг. Філософія історії Нікколо Макіавеллі. Рене Декарт і картезіанці. Болландисти і критика агіографії. Антикратезіанці. Д. Локк, Д. Берклі, Д. Юм, Дж. Віко і теорія «історичного коловороту». Поява «допоміжних історичних дисциплін», потреба в історичній критиці джерел. Гносеологічні (“*verum et factum convertuntur*”) і періодизаційні принципи Дж. Віко, його розподіл рушійних сил історії по епохах.

Основні поняття і категорії: спіральна модель історії, ренесансний циклізм, антропоцентризм, скептицизм, гуманізм, схоластика, раціоналізм, механіцизм, наукова революція, геліоцентрична система світу.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Формування новоєвропейської філософії історії у XVII ст.
- Історіософія Френсіса Бекона.
- Раціоналізм Рене Декарта.
- «Левіафан» Т. Гоббса та основні риси механіцизму.
- Громадянське суспільство Дж. Лолка.
- Історіософія Бенедикта Спінози.
- Філософія історії Готфріда Лейбніца.

Література:

1. Віко Дж. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.
2. Гоббс Т. *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної*. Київ: Дух і Літера, 2000. 600 с.
3. Майданский А. Д. Геометрический порядок доказательства и логический метод в «Этике» Спинозы. *Вопросы философии*. 1999. № 11. С. 172-180.

4. Нечипуренко В. Н. Спиноза в зеркале еврейской философской и мистической традиции. Известия высших учебных заведений. Общественные науки. 2005. № 1. С.13-21.

5. Петрушенко Л. А. Философия Лейбница на фоне эпохи. Москва: Альфа-М, 2009. 510 с.

6. Сапрыкин Д. Л. Regnum Hominis. (Имперский проект Френсиса Бэкона). Москва: Индрик. 2001. 254 с.

7. Соколов В. В. Спиноза. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 224 с.

8. Сретенский Н. Н. Лейбниц и Декарт. Критика Лейбницем общих начал философии Декарта: Очерк по истории философии. Санкт-Петербург: Наука, 2007. 183 с.

9. Фишер К. История новой философии: Бенедикт Спиноза. Москва: АСТ, Транзиткнига, 2005. 557 с.

10. Фишер К. История новой философии: Готфрид Вильгельм Лейбниц: Его жизнь, сочинения и учение. Москва: АСТ, Транзиткнига, 2005. 734 с.

11. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

Тема 17. Філософія історії епохи Просвітництва

Представники просвітницької історіософії: Вольтер, А. Руссо, Ш. Монтеск'є у Франції; Д. Локк, Д. Юм, Е. Гібон в Британії; І. Кант, І. Гердер у Німеччині. Історики-ерудити як спадкоємці вчених-колекціонерів попереднього століття. "Збори істориків Галлії і Франції" (1737 р.), "Італійські історики" (1723-1751) в 21 томі, тритомник "Брауншвейгської історії" (1707-1711), Історики-філософи XVIII ст., що зробили спробу вирішити проблему універсальних історичних законів.

Основні поняття і категорії: просвітництво, філософія історії, деїзм, європоцентризм, регрес, прогрес, циклічна модель історії, лінійна модель історії, географічний детермінізм.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Культурно-історичні концепції французьких просвітників.
- Причино-наслідковий зв'язок і історіософії просвітників.
- Концепція суспільного договору Жан-Жака Руссо.

- Суспільно-політичні погляди мислителів західноєвропейського просвітництва.

- Розуміння історії в працях Вольтера.

Література:

1. Занин С. В. Общественный идеал Жан-Жака Руссо и французское Просвещение XVIII века. Санкт-Петербург: Міръ, 2007. 535 с.
2. Ильин В. В. История философии. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 732 с.
3. Морлей Д. Руссо. Москва: Либроком, 2012. 480 с.
4. Монтеск'є Ш. Л. де. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 396-742 с.
5. Огурцов А. П. Философия науки эпохи Просвещения. Москва: Институт философии РАН, 1993. 213 с.
6. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней: в 4-х т. Т. 3. Новое время. Санкт-Петербург: Петрополис, 1996. 714 с.
7. Руссо Ж.-Ж. Pro et Contra. Санкт-Петербург: Издательство РХГА, 2005. 798 с.
8. Хоркхаймер М., Адорно Т. В. Диалектика просвещения. Философские фрагменты. Санкт-Петербург: Знание, 1997. 378 с.
9. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю II):

1. Майевтика - це:
 - а) іронічне жартування
 - б) форма повчання
 - в) легка бесіда "ні про що"
 - г) спілкування з співрозмовником з метою набуття ним істини.

2. Яке з наведених нижче висловлювань належить Аристотелю?
 - а) "У кожної речі є чотири причини виникнення";
 - б) "Ідея речі - єдина причина речі";
 - в) "Речі виникають по волі необхідності з атомів".

3. Хто ввів у філософію поняття "буття" і "небуття"?
 - а) Фалес;
 - б) Геракліт;
 - в) Парменід.

4. Вираження "Все тече, все змінюється" висловлює суть:

- а) діалектичних думок Геракліта
- б) метафізичної концепції Парменіда
- в) релятивізму софістів
- г) логіки Аристотеля

5. З яких історичних джерел ми дізнаємося про Сократа?

- а) з міфів;
- б) з творів Платона і Ксенофонта;
- в) на підставі письмової спадщини Сократа.

6. Хто з античних філософів сформулював основний закон буття, згідно з яким "неможливо, щоб одне і те ж разом було і не було притаманне одному і тому ж в одному і тому ж сенсі"?

- а) Геракліт;
- б) Демокріт;
- в) Сократ;
- г) Платон;
- д) Аристотель.

7. Які форми держави Аристотель вважав "правильними"?

- а) монархію;
- б) тиранію;
- в) олігархію;
- д) демократію;
- г) аристократію;
- е) політію.

8. Які форми держави Платон вважав придатними для "ідеальної держави"?

- а) республіку;
- б) аристократію;
- в) олігархію;
- г) охлократію;
- д) тиранію.

9. «Логос», згідно з Гераклітом це:

- а) мораль
- б) загальний закон
- в) вчення про відносність знань
- г) вчення про красу

д) прагнення до істини

10. Основною категорією Аристотель вважав:

- а) положення
- б) час
- в) простір
- г) володіння
- д) сутність

11. Моральна позиція софістів:

- а) етичний релятивізм
- б) раціональна етика
- в) гедонізм
- г) аскетизм
- д) альтруїзм

12. Проблему людини в античній філософії вперше сформував:

- а) Сократ
- б) Платон
- в) Аристотель
- г) Епікур
- д) Геракліт

13. Ставлення ідеї і речі у Платона:

- а) Ідея - загальне поняття речі.
- б) Річ - інобуття ідеї, її копія.
- в) Ідея і річ протилежні.
- г) Ідея відповідна речі.
- д) Ідея - відображення речі.

14. Як визначала становище людини антична філософія:

- а) Людина єдина з Космосом.
- б) Людина створена за образом Бога.
- в) Людина підноситься над Космосом.
- г) Людина творець Космосу.
- д) Людина - найгірше з творинь Космосу.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III.
УТОПІЯ ЯК ВЗІРЕЦЬ ІДЕАЛІСТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ
ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА

ТЕМА 18. Утопія та її місце в соціальному бутті людини. Проблеми виходу утопічного ідеалу за межі трансцендентного. Французька утопія епохи Просвітництва та її особливості

Проблема визначення поняття "утопія та його співвідношення з такими дефініціями як "утопічна свідомість" та "утопізм". Основні риси, характерні для утопії; функції, які виконує утопічна думка в соціальному середовищі. Взаємодія утопії з гносеологічними та аксіологічними категоріями: ідеал, мета, істина, дійсність, час та простір. Сучасні наукові напрями дослідження утопії. Класифікація утопій за схемою, запропонованою польським вченим Є. Шацьким та відношення до неї сучасних науковців. Еволюція утопічної думки та її особливості. Соціально-політичні та ідейні передумови французького просвітництва XVIII століття. Ідейні підходи до суспільного буття людини у вченні Вольтера, П. Гольбаха, Ш. Монтеск'є.

Основні поняття і категорії: утопія, утопізм, утопічна свідомість, ідеал, суспільний ідеал, утопічний ідеал.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- «Добавление к «Путешествию Бугенвиля» Д. Дідро як приклад взірця гуманних взаємовідносин в суспільстві.
- Критика Д. Дідро феодально-абсолютистського ладу.
- "Істина, або істинна система" монаха-бенедектинця Л. М. Дешана.
- Визначення Л. М. Дешаном таких понять як «моральна рівність» та «становище норів».
- Л.-С. Мерсьє та його «золота книга» «Рік дві тисячі чотириста сороковий».
- Проблема класифікації утопії, її типологізації.
- Проблема визначення понять утопізм, утопічна свідомість.
- Спільне та відмінне в утопічних ідеях англійських та французьких мислителів (В. Годвін, Т. Спенс, Е.-Г. Мореллі, Г.Б. де Маблі).
- Утопічні погляди Ф. Фенелона та місце його «Мандрівки на острів насолод» в просвітницькій утопії.

- Порівняльна характеристика утопій Г.Б. де Маблі, Е.-Г. Мореллі та Ж. Мельє.

Література:

1. Идеал, утопия и критическая рефлексия. Москва: РОССПЭН, 1996. 302 с.
2. Манхейм К. Диагноз нашего времени. Москва: Юрист, 1994. 700 с.
3. Огорокова В. В. Західноєвропейська утопія XVIII століття як приклад філософії історії епохи Просвітництва: Хрестоматія. Одеса: Принт-студія «Абрикос», 232 с.
4. Огорокова В. В. Специфіка пульсації утопічної думки в історії суспільства. *Наукове пізнання: методологія та технологія: науковий журнал*. 2017. Вип. 1 (38). С. 66 – 71.
5. Огорокова В. В. Утопічні мотиви прогресистського підходу Ж. А. Кондорсе в праці «Ескіз історичної картини прогресу людського розуму» 1794 р. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. Вип. 16. С. 78 – 81.
6. Огорокова В. В. Основи проблеми ідеального у вивченні утопії як явища. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 74 (№ 7). С. 193 – 195.
7. Огорокова В. В. Концептуальні засади утопії епохи Просвітництва. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2012. № 3 (53). С. 75 – 79.
8. Паниотова Т. С. Утопия в пространстве диалога культур. Ростов н/Д: Изд. Ростов. университета, 2004. 304 с.
9. Утопия и утопическое мышление: Антология зарубежной литературы. Москва: Прогресс, 1991. 405 с.
10. Фролова И. В. Оправдание утопии: опыт социально-философской реконструкции. Уфа: Изд. Баш. гос. университета, 2004. 268 с.
11. Черткова Е. Л. Утопизм социальный. *Новая философская энциклопедия*. Москва: Мысль, 2010. Т. IV. С. 151-152.
12. Шацкий Е. Утопии и традиция. Москва: Прогресс, 1990. 456 с.

ТЕМА 19. Раціональні підвалини просвітницької утопії. Напрями критики реалій соціального буття. Місце релігійних уявлень в утопії XVIII століття

Місце природи в процесі утворення суспільства. Ж.-Ж. Руссо та його теорія суспільного договору. Відношення до теорії Ж.-Ж. Руссо мислителів просвітницької утопії. Визначення витоків суспільних вад, їх різновиди. Розуміння мислителями таких аксіологічних категорій як «добро», «зло» та «щастя». Значення розуму в людському бутті (А. Кондорсе, В. Годвін).

Відношення до релігії серед західноєвропейських мислителів епохи Просвітництва. Деїзм як пануючий напрямок релігійно-філософського відношення до світу (Г. Б. де Маблі, Е.-Г. Мореллі). Атеїстичне спрямування (Ф. Буассель, Ж. Мельє, С. Марешаль). «Вісім доказів хибності релігії» Ж. Мельє. Постаць С. Марешаля в період революційних дій у Франції та його антирелігійний проект суспільного ладу. Становище науки в просвітницькій утопії.

Основні поняття і категорії: утопізм, деїзм, атеїзм, сцієнтична утопія.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Сцієнтична утопія та її особливості в утопічній думці XVIII століття.
- Раціональні підвалини просвітницької утопії на прикладі ідей М. Кондорсе.
- Відношення утопіців до мистецтва та інших виражень культури.
- Підвалини виникнення деїзму як провідного філософського спрямування за часів епохи Просвітництва (Г.Б. де Маблі, Е.-Г. Мореллі).
- Коріння атеїстичного спрямування серед релігійної думки французьких мислителів (Ф. Буассель, С. Марешаль, Ж. Мельє).
- Становище релігії в утопії Л.-С. Мерсьє.
- Аксіологічні засади просвітницької утопії (визначення мислителями категорій «добро», «зло», «щастя»).

Література:

1. Генифе П. Французская революция и Террор. *Французский ежегодник 2000: 200 лет Французской революции 1789-1799 гг.: Итоги юбилея.* М.: Эдиториал, 2000. С. 68-87. URL: <http://annuaire-fr.narod.ru/statji/Genife-2000.html>

2. Морщикина Л. А. "Фрагменты республиканских установлений" ("Les Institutions republicaines. Fragments") А. Сен-Жюста как характерный пример утопического творчества XVIII века. URL: <http://hrono.ru/statii/2003/utopia.html>

3. Огорокова В. В. Критика релігії та церкви в просвітницькій ідеології як одна з формоутворюючих ознак утопії XVIII століття. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2012. Вип. 1 (51). С. 104 – 110.

4. Огорокова В. В. Сцієнтичні характеристики французької утопії епохи Просвітництва. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2012. Вип. 58 (№ 3). С. 434 – 439.

5. Огорокова В. В. Рациональні засади західноєвропейської утопії XVIII століття в межах загальної просвітницької ідеології. *Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2012. № 4 (84) квітень. С. 39-43.

6. Чудинов, А. В. Утопии века Просвещения: Курс лекций. М.: ИВИ РАН, 2000. 90 с.

7. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

Питання для самоконтролю знань (до змістового модулю III):

1. Еволюція утопічної думки в історичному процесі.
2. Сучасна наукова думка (українська та російська) стосовно явища утопії в соціальному бутті людини.
3. Явище епохи Просвітництва в духовній культурі країн Західної Європи та його особливості.
4. Англійське просвітництво та його риси.
5. Французький матеріалізм та його соціально-економічні коріння.
6. Вираження просвітницької ідеології на прикладі праць французьких філософів XVIII століття (Вольтер, П. Гольбах, Ш. Монтескє, Д. Дідро).
7. Утопічна думка Л. М. Дешана та його «Істина, або істинна система».
8. «Сон, якого, можливо, не було» Л.-С. Мерсьє.
9. Проблема співвідношення утопії та історії (на прикладі значущості подій Великої французької революції).
10. Розуміння мислителями таких аксіологічних категорій як «добро» та «зло», «щастя».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV.
ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ КОНЦЕПЦІЇ
ВІД ПОЧАТКУ XIX СТ. ДО СУЧАСНОСТІ

ТЕМА 20. Некласична філософія історії та цивілізаційні концепції історії
XIX - першої половини XX ст. ст.

Посткласична та некласична філософія історії як багатовекторний поліцентричний процес осмислення історичної реальності. Формування позитивістського (Г. Спенсер, Ф. Ратцель та інші) та антипозитивістського (А. Шопенгауер, Ніцше, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт, В. Дільтей, О. Шпенглер) напрямів осягнення історичної реальності. Соціал-еволюціонізм Д. Леббока. М. Данилевський і теорія “культурно-історичних типів”. “Занепад Європи” О. Шпенглера. Теорія культурних кіл. Інтуїтивізм та *gestalt* культури і цивілізації.

Основні поняття і категорії: позитивізм, постпозитивізм, неопозитивізм, культурно-історичний тип, цивілізаційний підхід, інтуїтивізм, сцієнтизм, ірраціоналізм, цивілізація, культура, філософія культури, некласична філософія.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Позитивізм: сутність та еволюція.
- Махізм (емпіріокритицизм) та його риси.
- "Віденський гурток" (М.Шлік, Р.Карнап, О.Нейтрат) та його історіософські позиції.
- Екзистенціально-антропологічна філософія.
- Поняття "екзистенція" у філософів XX століття.
- Цивілізаційний підхід до розуміння історії людства.
- Проблема волі та свободи в некласичній європейській філософії.

Література:

1. Бойченко І. В. Філософія історії. Підручник. Київ: Знання, 2000. 723 с.
2. Демин І. В. Неклассическая философия истории XX века: учебное пособие. Самара: СГА, 2016. 215 с.
3. Новикова О. В, Новиков В. Т. Современная философия истории: основные направления и концептуальные особенности. *Философия и социальные науки*. 2014. № 4. С. 4–9.
4. Поппер К. Ниццета историцизма. Москва: Прогресс : VІА, 1993. 284 с.

5. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. *Культурология. XX век : антология*. Москва: Эксмо, 1995. С. 69–103.
6. Трельч Э. Историзм и его проблемы. Москва: Юристъ, 1994. 305 с.
7. Уайт Х. Метаистория. Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2002. 310 с.
8. Философия XX века: Учебное пособие. Москва: Знание, 1997. 288 с.
9. Філософія: підручник. Київ: ЦУЛ, 2010. 385 с.
10. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 21. Проблема історичного часу. К. Ясперс і Ф. Бродель. Історична антропологія і школа “Анналів”

Історико-філософський екзистенціалізм. Мета історії, “осьовий час” та схема світової історії Карла Ясперса. Зміст та призначення історії. Єдність всесвітньої історії. Два подихи людства. Доісторія, історія і світова історія. Час “структур” і час “кон’юктур” Ф. Броделя. Структури повсякденності і Вічне Середземномор’я. Поняття про «природну історико-географічну структуру». “Час світу”. М. Блок і “Апология історії”. “Бої за історію” Л. Февра. “Тотальна” і “глобальна” історії в уявленнях істориків-анналістів. “Нерухома історія” Е. Леруа Ладюрі. Ментальність як основа культури і цивілізації. Поняття про “колективне неусвідомлене”. Зміна ментальностей як критерій історико-культурної періодизації.

Основні поняття і категорії: «осьовий час», тотальна і глобальна історії, «нерухома історія», ментальність, культура, «колективне неусвідомлене», мікроісторія, макроісторія, «повсякденна» історія, універсальність історії, «нова історична наука».

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- «Нова історична наука» та її риси.
- Історія школи «Анналів».
- Життя та творчість Люсьєна Февра та Марка Блока (на вибір).
- Методологія історії згідно з історіософією школи Анналів.
- Проблема історичного джерела.
- Проблема ментальності в історіософії школи Анналів.

Література:

1. Гофф Жак Ле. Второе Средневековье: время, труд и культура Запада. Екатеринбург, Издательство Уральского университета, 2000.

2. Гуревич А. Я. Исторический синтез и Школа «Анналов». Москва: Индрик, 1993. 328 с.
3. Дюпон-Мельниченко Ж., Ададулов В. Французька історіографія ХХ століття. Львів, 2003.
4. Каплан А. Б. Французская школа «Анналов» об истории культуры. *Идеи в культурологии ХХ века: Сб. обзоров*. Москва: Инион, 2000. С. 51-73
5. Рохас К. А. Критический подход к истории французских «Анналов». Москва: Кругъ, 2006. 336 с.
6. Февр Л. Бои за историю. М.: Наука, 1991.
7. Философия ХХ века: Учебное пособие. Москва: Знание, 1997. 288 с.
8. Філософія: підручник. Київ: ЦУЛ, 2010. 385 с.
9. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

Тема 22. Феноменологія та історія

Феноменологія виникла як напрям філософської гносеології. Едмунд Гуссерль (1859 – 1938 рр.) та його концепція феноменології. Історія як нескінченне розгортання "прихованого розуму", пізнання якого обмежене сучасним станом "життєвого обр'ю" - усвідомлення сили "духовного телоса" (того ж Розуму). Реальний світ – лише "зовнішність", а справжня картина Історії розкривається у глибоко індивідуалізованому пізнанні "телоса". Хосе Ортега-і-Гасет (1883 – 1955 рр.) та його протиставлення раціональності – духовність і культура. "Історичний розум" як трансцендентна свідомість, яка представляє собою загальне надбання людства і, водночас, абсолютний Розум.

Основні поняття і категорії: феноменологія історії, культура, «трансцендентальне Я», трансцендентальна редукція, трансцендентальний ідеалізм, «історичний розум», інтенціональність, феноменологічна редукція, ейдетична редукція, ідеація, ноєма, ноєзіс, феномен, рефлексія.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Феноменологія як філософський метод.
- Універсальна наука в історіософії Е. Гуссерля.
- Франц Brentano і Карл Штумпф як попередники феноменологічного методу Е. Гуссерля.
- Феноменологічна соціологія Альфреда Шютца.
- Феноменологічний метод у психології.

Література:

1. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Т. 1. Москва: ДИК, 1999. 336 с.
2. Гуссерль Э. Картезианские размышления. Санкт-Петербург: Наука, 2001. 456 с.
3. Гуссерль Э. Логические исследования. Т. 2. Москва: ДИК, 2001. 354 с.
4. Хайдеггер М. Бытие и время. Харьков: «Фолио», 2003. 503 с.
5. Шпет Г. Г. Явление и смысл (Феноменология как основная наука и её проблемы). Томск: Слово, 1996. 220 с.
6. Ингарден Р. Введение в феноменологию Эдмунда Гуссерля. Москва: Дом интеллектуальной книги, 1999. 572 с.
7. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия. Санкт-Петербург: Ювента; Наука, 1999. 605 с.
8. Слинин Я. А. Трансцендентальный субъект: феноменологическое исследование. Санкт-Петербург: «Наука», «Слово о сущем», 2001. 526 с.
9. Слинин Я. А. Феноменология интерсубъективности. Санкт-Петербург: «Наука», «Слово о сущем», 2004. 360 с.
10. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 536 с.

ТЕМА 23. Філософія історії та синергетика. Постнекласична парадигма сучасного вивчення історії

Криза традиційної філософії історії та формування постнекласичної парадигми вивчення історичної реальності. Синергетика як основа постнекласичної науки. Синергетика та гуманітарне знання. Розвиток синергетичних методів в гуманітарних науках. Синергетика та історія – основні принципи взаємодії. Історія як процес чередування фаз ієрархізації і деієрархізації, що відображує прагнення всієї системи відповідно до «простих» та «складних» аттракторів. Ритми розвитку ідеалів. «Ефект Ікара». Междисциплінарність та прогностичність синергетики.

Основні поняття і категорії: синергетика, соціосинергетика, хаос, динамічний хаос, порядок, точки біфуркації, аттрактор, відкрита / замкнута

система, лінійна / нелінійна система, динаміка соціокультурних процесів, самоорганізація, дисипація, флуктуація.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Історія синергетики: генезис і розвиток.
- Принципи синергетики.
- Соціосинергетика та її риси.
- Методологія синергетики як міждисциплінарного підходу.
- Дослідження суспільства на основі теорії самоорганізації складних систем.

Література:

1. Анісімов І. О. Синергетика. Київ: Київський ун-т, 2014. 511 с.
2. Вагурин В. А. Синергетика эволюции современного общества. Луганск: Копицентр, 2005. 200 с.
3. Дмитриева М. С. Синергетика в науке и наука языком синергетики: сб. статей. Одесса: Астропринт, 2005. 181 с.
4. Качуровський М. О., Наумкіна О. А., Цикін В. О. Синергетика: нове мислення: навч. посіб. Суми: СумДПУ, 2004. 128 с.
5. Князева, Е. Н. Основания синергетики. Синергетическое мировидение. М., 2010.
6. Назаретян, А. П. Цивилизационные кризисы в контексте Универсальной истории: синергетика — психология — прогнозирование.
7. Князева, Е. Н. Социальная сложность: самоорганизация, тренды, инновации. *Общество, философия, история, культура*. 2013. № 1. С. 20-28.
8. Курдюмов С. П., Князева Е. Н. Синергетика: начала нелинейного мышления. 2002. Режим доступа: <http://spkurdyumov.ru/what/sinergetika-nachala-nelinejnogo-myshleniya>.
9. Пугачёва Е. Г. Самоорганизация социально-экономических систем: учеб. пособие. Иркутск, 2003.
10. Свідзинський А. В. Синергетична концепція культури. Луцьк: Вежа, 2008. 696 с.
11. Яркова Е. Н. Постмодернизм как культура межцивилизационной эпохи. *Философия и культура*. 2014. № 10. С. 1495-1505.

Тема 24. Постмодерністська філософія історії

Виникнення постмодернізму. Жан Франсуа Ліотар та його визначення постмодернізму в якості «недовіри щодо метанарративів», які легітимують

важливі «інституції, що відають соціальним зв'язком». Франкел Анкерсміт та його праця «Піднесений історичний досвід». Поділ історії на неконвенційної історію та конвенційну (академічну) історії (Ева Доманська). Теорію симулякрів Жана Бодріяра. Лиотар Ж.-Ф. «Становище постмодерну». Кукарцева М. А. та її концептуальні засади щодо постмодерністських характеристик історії.

Основні поняття і категорії: постмодернізм, постіндустріальне суспільство, симулякр, симулякризація соціальної реальності, конвенційна / неконвенційна історія, парадигма, хаос, семіотика, ризома.

Тематика реферативних повідомлень (на вибір):

- Ризоматичний підхід до вивчення історичних явищ.
- Історія як зона ризику в філософії Зигмунда Баумана.
- Постмодерністській підхід І. Хассана.
- Постмодерністська епістемологія історії (методологічний аспект).
- Нарративний характер постмодерністського історіописання.
- Інноваційний характер епістемологічних стратегій постмодерністської парадигми.
- «Лінгвістичний поворот» та його сутність.

Література:

1. Алейник Р. М. Образ человека во французской постмодернистской литературе. Спектр антропологических учений. Москва: ИФ РАН, 2006. С. 199-214.
2. Бизеев А. Ю. Переход и переходность в культуре постмодерна. Философствование постмодернизма и современная культура. *Электронный журнал «Знание. Понимание. Умение»*. 2009. № 4.
3. Волков В. Н. Постмодерн и его интерпретации. Монография. М.: Издательские решения, 2017. 606 с.
4. Волков В. Н. Стоит ли хоронить постмодерн? *Гуманитарные и социально-экономические науки*. 2017. № 4 (95). С. 67-73.
5. Волков В. Н. Постмодерн: эстетизация этики. *Вестник Марийского государственного университета*. 2014. № 2 (14). С. 85-89.
6. Волков В. Н. Семья, любовь в эпоху постмодерна. *Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке*. 2014. № 3. С. 35-57.
7. Волков В. Н. Постмодернистская этика и эстетика: отказ от ценностно-нормативного. *Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке*. 2014. № 3. С. 9-34.

8. Волков В. Н. Постмодерн и его интерпретации. *Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке*. 2013. № 5-6. С. 72—97.

9. Дугин А. Г. Постфилософия: три парадигмы в истории философской мысли. Москва: «Евразийское Движение», 2009. 744 с.

10. Ильин И. П. Постструктурализм, деконструктивизм, постмодернизм. Москва: Интрада, 1996. – 256 с.

11. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма. Санкт-Петербург: Алетейя, 2000. 347 с.

Тести для самоконтролю знань (до змістового модулю IV):

1. Чим, з точки зору неопозитивістів, повинна займатися наукова філософія?

- а) дослідженням законів природи;
- б) дослідженням законів суспільства;
- в) дослідженням мови науки.

2. Один із принципів неопозитивізму, який виступає в якості ознаки, що відокремлює наукові судження від ненаукових, передбачає в якості такого досвід або логіко-математичний вираз даного судження. Що це за принцип?

- а) фізикалізм;
- б) верифікація;
- в) конвенціоналізму;
- г) фальсифікація.

3. Хто з нижче перерахованих західних філософів ХХ ст. є представниками лінгвістичної філософії?

- а) К. Поппера;
- б) Б. Рассела;
- в) Р. Карнапа;
- г) Л. Вітгенштейна.

4. Які основні теми філософських досліджень постпозитивізму?

- а) аналіз мови науки;
- б) пошук рушійних сил розвитку науки;
- в) пошук відповіді на питання, як виникають теорії і як вони розвиваються.

5. У кого з нижче перерахованих представників постпозитивізму розвиток науки постає як зміна наукових програм?

- а) у К. Поппера;
- б) у І. Лакатоса;
- в) у Т. Куна.

6. З точки зору Г. Ріккерта, існує два основних наукових методи, які можуть бути одночасно визначені так:

- а) природознавства та історії;
- б) номотетичний і идеографічний;
- в) аналітичний і синтетичний;
- г) генералізуючий та індивідуалізуючий;
- д) повторюваних явищ і одноразових явищ.

7. За Шопенгауером, світова Воля (Wille) - це сила:

- а) розумна і цілеспрямована;
- б) несвідома, сліпа і дика;
- в) вільна і могутня;
- г) обмежена і слабка;
- д) єдина і безосновная.

8. У екзистенціалізмі фізичний час - це чиста кількість, ряд протікають моментів, а час екзистенційно пов'язаний з такими поняттями, як:

- а) нескінченність;
- б) доля;
- в) рішучість;
- г) занедбаність;
- д) безнадійність.

9. Відповідно до філософії А. Бергсона, життя представляє собою:

- а) з'єднання матерії і духу;
- б) напружений «життєвий порив»;
- в) початкову і справжню реальність;
- г) реальність, що має просторовий характер;
- д) метафізичний космічний творчий процес.

10. Яка основна ідея феноменологічної філософії Е. Гуссерля?

- а) побудова строгої науки про свідомість;
- б) побудова строгої науки про суспільство;
- в) побудова строгої науки про буття.

11. Яким чином можна знайти сутність предметів, по Е. Гуссерлем?

- а) свідомість наділяє предмети змістом;
- б) свідомість відображає предмети;
- в) Божественний розум відкриває сутність свідомості людини.

12. Хто ввів поняття «осьовий час»?

- а) Ф. Ніцше;
- б) К. Ясперс;
- в) Е. Гуссерль.

13. Що таке «прикордонна ситуація», по К. Ясперсу?

- а) граничні обставини життя, що змушують людину усвідомити свою кінцівку;
- б) ситуація, коли руйнуються традиційні цінності життя.

14. За М.Хайдеггером, відродити забуте вчення про буття, подолати розумову культуру, можна:

- а) за допомогою подальшого розвитку науки;
- б) живучи в єдності з природою;
- в) усвідомлюючи кінцівку, тимчасовість існування, відчуття даності життя.

15. З точки зору Й. Хейзінги, людина-це істота:

- а) виготовляє знаряддя;
- б) раціональне;
- в) грає;
- г) символічне.

16. З точки зору екзистенціалізму людина:

- а) не визначається ніякої сутністю;
- б) формується в суспільстві;
- в) створений Богом.

16. Представителі екзистенціальної філософії:

- а) А.Н. Уайтхед, К. Леви-Стросс, Б. Рассел;
- б) Ж.-П. Сартр, Г. Марсель, К. Ясперс;
- в) К. Бергман, Е. Кассінер, Ж. Маритен;
- г) В. Райх, К. Юнг, П. Фейерабенд.

17. Головні поняття, яке описує сутність людини, за Сартром:

- а) любов;
- б) свобода в формі вибору;
- в) страх;
- г) відчай.

18. Що є головним компонентом в психіці особистості, з точки зору К.Г. Юнга?

- а) свідоме;
- б) індивідуальне несвідоме;
- в) колективне несвідоме.

19. Що є детермінантою особистості, по А. Адлеру?

- а) почуття жалю;
- б) прагнення до переваги;
- в) любов.

20. Що потрібно для поліпшення становища людини в світі, по Е. Фроммом?

- а) революція;
- б) розвиток гуманізму у формі гуманістичного психоаналізу.

21. Які основні принципи, закладені в основу герменевтики?

- а) принцип діалогічності знання;
- б) принцип монологічності знання;
- в) принцип єдності граматичної і психологічної інтерпретації;
- г) принцип взаємодії частини і цілого;
- д) принцип співтворчості (конгеніальності) автора й інтерпретатора;
- е) принцип залежності розуміння від знання внутрішнього і зовнішнього життя автора.

22. Яка основна ідея філософського напрямку структуралізм?

- а) потрібно пізнавати структури явищ, предметів;
- б) є структури, які не лежать на поверхні, а можуть бути відкритими після глибокого аналізу.

23. Яка основна ідея філософського напрямку постструктуралізм?

- а) ще глибше вивчати структуру явищ, предметів;
- б) спробувати вивчити те, що залишається за рамками структури.

24. Що означає поняття «виклик» в історичній концепції А. Тойнбі?

- а) та чи інша цивілізація, суспільство кидає виклик іншій цивілізації, суспільству;
- б) в історії кожної цивілізації виникають проблеми, вирішення яких (у вигляді відповіді) є причиною общественного розвитку;
- в) космічний «свехразум» вимагає дії від даної цивілізації.

Науково-методичне видання

Окорокова Віра Вікторівна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
з навчальної дисципліни
«Філософія історії»

Українською мовою

Технічний редактор і коректор – О.П. Іванов

Підписано до друку 26.02.2021 р.

Формат 60 x 90 1/16 Умовн. друк. арк. 1.8.

Наклад — 150 прим. Зам. № 250

Віддруковано в копіривальному центрі «Магістр»

м. Одеса, вул. Мечникова, 36, тел.: 32-19-82

Свідоцтво про реєстрацію № 2670316784 від 16.02.2000 р.